

Ціннісні орієнтири авторської школи О.А. Захаренка

Олександра САВЧЕНКО,

академік НАПН України (Інститут педагогіки НАПН України)

Школа хоч трохи має бути попереду суспільства і показувати шлях людству в часі і просторі.

Олександр Захаренко

Процеси глобалізації, швидка зміна технологій, мобільність людей, військові конфлікти є викликами для стабільності і розвитку всіх, без винятку, держав. Це загострює проблему цінностей, які є засадничими у визначенні соціальних і особистісно значущих смислів життя суспільства і кожної особистості. У складний, тривожний, непередбачуваний час, у якому, на жаль, нині перебуває наше суспільство, особливого значення набувають ціннісно-орієнтаційні вектори розвитку шкільної освіти як незамінної сфери систематичного впливу на кожне покоління. Від початку проголошення державної Незалежності нашої країни і дотепер проблема базових цінностей, на яких має реформуватися українська школа, розроблення нових педагогічних теорій і практик шкільної освіти перебувають в епіцентрі педагогічної науки і практики.

Вчені Національної Академії педагогічних наук України впродовж 1990-х років досліджували і нині активно, багатоаспектно розвивають цей напрям: із філософських позицій (В.Г. Кремень, В.П. Андрущенко, В.О. Огнев'юк), загальнопедагогічних (О.В. Сухомлинська, І.Д. Бех, А.М. Бойко, С.У. Гончаренко та ін.) та прикладних. Щодо прикладних досліджень значимо: в лоні Академії сформувались яскраві педагогічні системи, створені вченими-практиками, директорами шкіл – академіком Олександром Антоновичем Захаренком, членами-кореспондентами Академії Петром Васильовичем Лосюком, Миколою Петровичем Гузиком. Ці педагоги втілювали свої педагогічні мрії і переконання в авторські педагогічні системи, за якими впродовж десятиліть працюють конкретні школи. Це різні авторські школи, але вони ґрунтуються на єдиних цінностях – гуманізму, дитиноцентризму, забезпечення умов для всебічного розвитку як дитини, так і вчителів. Їхні творці

гідно продовжували втілювати ті цінності, що набули обґрунтування і впровадження в авторських школах Василя Олександровича Сухомлинського та Івана Гуровича Ткаченка.

Стисло схарактеризуємо сукупність базових цінностей, на яких створювалась авторська школа О.А. Захаренка, що залишається і нині непересічним явищем в українському шкільництві.

Передусім, це загальнолюдські, вічні цінності у поєднанні з національними: гуманізм, усвідомлення цінності життя кожної особистості, віра в її творчі можливості, пошанування людської гідності, діяльнісний патріотизм, сутністю якого є любов до рідної землі, рідного слова, праця, що перетворює, прикрашає світ, доброта, чесність, повага до свого роду, толерантність, відповідальність у почуттях, вчинках, ставленні до інших.

Помітно, що зазначені цінності суголосні сучасним цілям і напрямам модернізації української школи. Діяльність шкільних колективів на таких ціннісних засадах є складним процесом, у якому освітянам доцільно звертатися до прикладу тих шкіл, які є реальним втіленням цінностей, що мають винятково важливий соціальний і особистісний смисл, відповідають запитам сучасних змін в українській школі.

До таких систем належить авторська система О.А. Захаренка, міцність якої забезпечують її ціннісні засади. Передусім наголосимо, що створити і впровадити її була спроможна людина не лише талановита, віддана своєму покликанню, а й натура надзвичайно діяльна, цілісна, демократична до глибини душі. Особисте і професійне життя

Олександра Антоновича – натхненне, зовнішньо і внутрішньо несуперечливе – приклад для вчителів, дітей, батьків. Тому його мрії і праця, аж до виснаження, викликали довіру педколективу, дали змогу створити феномен «школи – родини», «школи – доброго вчинку», «школи – толоки», «школи – радості».

Якою саме вбачав Олександр Антонович свою школу? Як людина державного мислення, будуючи школу в Сахнівці, він водночас мріяв про найліпшу школу для всіх дітей, особливо сільських, які об'єктивно були обмежені щодо вибору навчальних закладів, профільних предметів, нового обладнання тощо. Створення у звичайному селі школи-комплексу, школи, яка не наздоганяла, а випереджувала час, на наш погляд, надихало її творця на постійний пошук нового і вдосконалення зробленого. Тому педагогічне кредо Захаренка – «Школа – мрія з широким соціальним змістом».

Свою філософію виховання він характеризував так: у житті школи обов'язково має бути зрозуміла мета, захоплююча ідея, що об'єднує дітей, батьків, учителів. Вражаючим результатом такого підходу було створення «Енциклопедії шкільного роду», що, на наше переконання, є унікальним пам'ятником педагогіки, який вивчатимуть, щоб зрозуміти той час і людей, які в ньому жили і прикрашали світ своїми добрими справами. Багато гостей відвідували школу, і все, про що говорив її директор, вони могли побачити і переконатися в реальності зробленого. Саме віра в реалізацію такої складної і довготривалої мети окрилювала людей. Створене під керівництвом Захаренка духовне і сучасне матеріальне середовище школи, окультурення шкільного простору дало право її директору висловити блискучий афоризм – «Школа хоч трохи має бути попереду розвитку суспільства і показувати шлях людству в часі і просторі». Ця мрія зародилася в педагога ще в перші роки роботи в школі маленького села, в якій йому багато чого хотілося змінити. Його мрії, вочевидь, здавалися багатьом колегам нездійсненими в час тотального дефіциту, занепаду економіки. Але девізом життя Олександра Антоновича була така особистісна і професійна позиція: *не пристосовуватись до обставин і чужих думок, а йти вперед*. Тому омріяність, романтизм директора були не споглядальними, а винятково дієвими, спрямованими на постійний рух – йти від подолання однієї вершини до другої. Саме досягнення крок за кроком зримого, цікавого і захоплюючого результату створювало реальне педагогічне співробітництво, партнерство представників різних поколінь, які так чи інакше були пов'язані зі школою, створенням музії, парків, облагородженням подвір'я тощо.

Конкретизуємо ціннісні засади авторської системи Олександра Антоновича Захаренка.

1. Спрямованість діяльності школи на утвердження 10 загальнолюдських цінностей у житті педагогічного й учнівського колективів: *Людина. Знання. Сім'я. Батьківщина. Соціальна справедливість. Праця. Культура. Мир. Милосердя. Земля.*

Кожне слово – це світ цінностей; воно – наче велике дерево, вкорінене у ґрунт загальнолюдської і національної культури. Його крона має багато гілочок і безліч листочків, що розкривають багатство, багатовекторність і різноманітність виявів цінностей у житті сучасної людини.

Окреслення глобальних, і водночас конкретних цінностей, відкривало школі велику перспективу діяльності, сприяло тому, що на єдиних ціннісних засадах здійснювався навчальний і позанавчальний процеси, забезпечуючи неперервність виховання і розвитку дітей, участь у житті школи – від найменших до випускників. О.А. Захаренко влучно зауважував, що «виховання, як і природа, не терпить порожнечі». Імперативом перетворень у школі був постійний рух на перетворення школи шляхом конкретних справ.

2. Визнання пріоритету духовних цінностей і виховання моральних якостей.

Педагог був переконаний у цьому. Він писав у книзі «Слово до нащадків»: «Роками багато чого змінюється. Зміняться і наші цінності, але вічними (на тисячу років) у нашому житті залишаться добро, чесність, милосердя, справедливість як якості, притаманні людині, котра відрізняється від тваринного світу своїм розумом, свідомістю, совістю. Радикальні зміни в світі роблять необхідним акцентування уваги на проблемі формування духовних цінностей, зокрема моралі. Це один з чинників відродження держави» [5, с. 193].

3. Сповідання цінності особистісного розвитку дітей і педагогів.

У Сахнівській школі так була організована позашкільна, позакласна робота (гуртки, секції), що забезпечувався соціо-культурний простір для розвитку потенційних можливостей, інтересів і потреб кожної дитини. Тут О.А. Захаренко, безперечно, був новатором свого часу. Вся система школи у ті роки пройнята щирою вірою в можливість людини, щедрість її душі, силу її розуму і духу. Тому саме в школі учні мають усвідомити цінність неперервної освіти і самоосвіти, як особисту цінність сприймати цінність знань, книги, творчості. Неперервність виховання і навчання в сім'ї, школі, професійній освіті ґрунтувалися на цінностях людиноцентризму, віри в духовні сили людини, переконаності в тому, що кожна дитина має здібності, лише треба їх виявити, підтримати, спрямувати на працю. Щоб цінності об'єднували, допомагали учням ставати кращими, їх діяльність із засвоєння знань має виходити за межі навчання в класі. У конкретних діях і вчинках вихованець має віднайти поле для засвоєння цінностей добродетельності, виявлення своєї громадянської позиції. Це переконливо засвідчують зміст шкільних лінійок, надзвичайно цікава газета «Дівочі гори», діяльність дітей у сільській громаді, ставлення до односельців, які потребують допомоги, та ін. Тому будь-яка важлива справа у Сахнівській школі розширювала межі одного класу, ставала важливою для всієї школи і батьківської та сільської громади.

Згадаємо роздуми О.А. Захаренка про людиноцентризм: «Школа, що особистість, не може бути копією іншої. Дитина в ній – центр Всесвіту. Учитель теж. Головна мета – виховання громадянина, господаря власної долі».

4. Утвердження культури праці – осердя авторської школи. Неодноразово Олександр Антонович писав, що інтелектуальна, духовна і фізична праця, якщо вона плідна, є для людини і суспільства великою цінністю. Працелюбність учнів і вчителів він вважав незамінним джерелом, базисом формування інших цінностей, таких, як людяність, гідність, наполегливість, відповідальність. Саме праця всього колективу створила феномен комплексу авторської школи, вірніше, шкільного містечка.

Способом народної будови було створено спортивно-оздоровчий комплекс із закритим басейном, корпус для початкової школи з ігровим і танцювальними залами, музичний салон, профілакторій; є в школі музеї, планетарій, обсерваторія, спортивні зали, стадіон, дендропарк, Криниця Совісті, комп'ютерні класи, телеканал, газета «Дівочі гори» та ін.

Педагог-новатор прагнув, аби дітей оточував не лише світ природи, а й світ праці і творчості. Ідеї створення благодатного шкільного середовища виявлялися в тому, що всі його складники – просторово-предметний, географічно-соціальний і людський – використовувалися для різнобічного позитивного впливу на вихованців. І зараз Сахнівська школа показує, які в цьому напрямі є резерви для модернізації сучасних сільських шкіл.

Не лише зміст навчання та інформаційні технології, а й естетичне, гуманне, безпечне для дітей середовище мають бути найважливішим критерієм ефективності авторської системи. Про це у О.А. Захаренка знаходимо такі думки: «... У школі учню має бути так, як у батьківській хаті. До школи він має бігти, а не йти, знаючи, що в школі його не образять, на нього не гримнуть, а порадять, підтримають, дадуть можливість розкрити себе, свою творчу обдарованість» [5, с. 17].

5. Обґрунтування напрямів і технологій реалізації ідей авторської системи. В інтерпретації О.А. Захаренка це:

- педагогіка конкретної дії;
- педагогіка єднання трьох: учителя, батьків, учнів;
- педагогіка естафети поколінь як першоджерело виховання;
- педагогіка доброти і щедрості людської душі («Поспішаймо робити добро»);
- педагогіка окультурення середовища;
- педагогіка екологічної етики і відповідальності;
- взаємозв'язок виховних, розвивальних і навчальних цілей як інструмент їх цілісності і неперервності реалізації;
- реалізація ідей лікувальної педагогіки засобами здоров'язбережувального і здоров'язрозвивального середовища, додержання щадного режиму

розумової і фізичної праці дітей; забезпечення їхніх прав на безпечне, здорове життя в сім'ї (духовне, фізичне, емоційне).

Підсумовуючи, зазначимо: авторська педагогічна система О.А. Захаренка є зразком поєднання і втілення загальнолюдських цінностей і цінностей української народної педагогіки у реальній школі. Її результативність підтверджена досвідом ефективного функціонування в сучасному шкільництві.

Різні грані авторської системи Захаренка відображено у його глибоких, чесних роздумах і порадах:

- «Поради молоді, учням»;
- «Поради колезі, народжені в школі над Россю»;
- «Поради керівникам-освітянам»;
- «Роздуми про родинне виховання» та ін.

Як і виступи педагога, зміст його праць доступно і переконливо розкриває читачам багатогранність педагогічної системи, він проникнутий прагненням донести до читачів віру в те, що звичайну сільську школу можна перетворити на оазу всебічного і гармонійного розвитку дітей, культурний і освітній центр сільської громади. Доречними тут є слова видатної поетеси Ліни Костенко – «Лиш храм збудуй, а люди в нього прийдуть».

Таким храмом для Сахнівської громади була школа, створена за ідеями педагога-подвижника, великого майстра педагогічної справи, справжнього патріота української землі.

Література

1. *Захаренко О.А.* Поради колезі, народжені в школі над Россю / О.А. Захаренко. – Черкаси: Агрополіс, 2002. – 93 с.
2. *Академік* із Сахнівки / За ред. А.І. Кузьмінського. – Черкаси, 2008. – 448 с.
3. *Виховна* система школи у контексті викликів часу. Розвиток ідей О.А. Захаренка сучасними педагогами: посібник (авт.-уклад. Н.М. Чепурна, О.В. Крутенко). – Черкаси, – 2015. – 224 с.
4. *Захаренко О.А.* Енциклопедія шкільного роду (автобіографічні дані, спогади, роздуми) / О.А. Захаренко. – Сахнівка Корсунь-Шевченківського району, 2001.
5. *Захаренко О.А.* Слово до нащадків / О.А. Захаренко; упоряд.: – Київ: Богданова А.М., 2006. – 216 с.
6. *Захаренко О.А.* / О.А. Захаренко, С.О. Захаренко. 210 шкільних лінійок. – Сахнівка, 2002. – 295 с.
7. *Азбука* педагогічних істин від Олександра Захаренка. Уклад. Г.М. Чепурна, Н.М. Степанова. – Черкаси, 2009. – 52 с.
8. *Олександр* Захаренко: педагогіка, спрямована у майбутнє / авт.-укл. Н.М. Чепурна, О.В. Крутенко. – Черкаси: Вид. Ю.А. Чабаненко, 2017. – 152 с.